

Antiglobalisme som populistisk strategi i en globaliseret verden: Jörg Haider's højrepopulistiske koncept

Artiklen diskuterer med udgangspunkt i Ulrich Becks globaliseringsbegreb forholdet mellem højrepopulisme og globalisering hos den østrigske højreradikale politiker Jörg Haider

Af Kirsten Molly Søholm

Jörg Haider i østrigsk politik

Den østrigske politiker Jörg Haider er en kontroversiel personlighed, som siden 1980'erne har spillet en fremtrædende og ofte stærkt forstyrrende rolle i østrigsk politik. Hans politiske løbebane er præget af skandaler og voldsomme op- og nedture: I 1986 blev han, ved et mindre kup, formand for det lille parti FPÖ (*Freiheitliche Partei Österreichs*), som siden efterkrigstiden har været samlingssted for de højreradikale i Østrig. I 1994 opnåede partiet sensationelt 22,5 procent af stemmerne ved parlamentsvalget. I 2000 kom det i regering sammen med Wolfgang Schüssels konservative *Volkspartei*, hvilket medførte omfattende protester, EU-sanktioner mod Østrig og Haider's tilbagetræden som formand på grund af interne stridigheder. Ved valget i 2002 faldt stemmetallet dramatisk, og i april 2005 blev partiet sprængt, da Haider sammen med en udbrydergruppe dannede BZÖ (*Bündnis für die Zukunft Österreichs*). I mellemtiden var det lykkedes ham at provokere den europæiske offentlighed med bogen *Zu Gast bei Saddam. Im "Reich des Bösen"* (2003), hvori den irakiske diktator Saddam Hussein hyldes for sin gode, faste regeringsførelse.

Ved valget i oktober 2006 fik BZÖ 4,1 procent af stemmerne og kom altså lige over spærregrensen på 4 procent. Det politiske come-back, som Haider ifølge sociologen Anton Pelinka (Pelinka, 2005) forventede sig af dannelsen af det nye parti, lykkedes altså ikke, og han måtte tage til takke med sin position som landshøvding i delstaten Kärnten, hvor han endnu nyder stor popularitet. I denne sydlige delstat er de gamle tysknationale traditioner fra det sene 1800-tal stadig stærke, idet det tysktalende flertal er trængt af et stort slovensk mindretal og et omfattende indvandringspres fra Balkan.

I et interview betegner sociologen Anton Pelinka Haider som et "tilfælde for den politiske psykologi og ikke ubetinget for den klassiske politologi"¹ (Pelinka, 2005). Han har i flere tilfælde anklaget ham for at bagatellisere nationalsocialisternes gerninger, f.eks. ved at kalde koncentrationslejrene for "straffelejre." Østrigs intellektuelle, kunstnere og det politiske establishment i Østrig hader ham, og Jörg Haider, som selv er dr. jur. fra

Wiens Universitet, svarer godt igen med hidsige, stærke udfald og med serier af retssager. Den politiske debatkultur er langt mere ekstrem i Østrig end i Danmark. Et talende eksempel herpå er de voldsomme konflikter omkring den litterære Nobelprisvinder (2004) Elfriede Jelinek (f. 1946). I performances, prosaværker og teaterstykker angriber hun, ligesom sin berømte forfatterkollega Thomas Bernhard, det østrigske samfund i en aggressiv, ofte bevidst vulgær og ætsende karikerende tone. Da hun i 2000 ved en stor demonstration i Wien mod FPÖ's deltagelse i regeringen fremførte den hadefulde anti-Haider-monolog, *Das Lebewohl. Ein Haidermonolog*, blev det allerede dengang legendariske fjendskab mellem hende og Jörg Haider yderligere befæstet.

Jörg Haider – en europæisk populist

Her interesserer Jörg Haider som højreintellektuel, politisk tænker og politiker og som repræsentant for de højrepopulistiske strømninger i Europa. Disse organiserer sig politisk i partier som det franske *Front National*, *Pim Fortuyn*-partiet i Holland, det danske *Dansk Folkeparti*, *Lega Nord* i Italien, det norske *Fremskrittspartiet* og *NPD (Nationale Partei Deutschlands)* og *Republikanerne* i Tyskland. Som intellektuelle tænkere kan nævnes Alain de Benoist fra det *Ny Højre (Nouvelle Droite)* i Frankrig, i Danmark Søren Krarup og i Tyskland den nu afdøde historiker Armin Mohler og den kreds af intellektuelle, som i 1994 udgav bogen *Die selbstbewusste Nation*, der indeholder bidrag af blandt andre Botho Strauss, Michael Wolffsohn og Klaus Rainer Röhl.

Som i det 20. århundrede er også nutidens højrepopulisme en protestbevægelse mod, men samtidig del af de samfundsmæssige moderniseringsprocesser. Disse er de imidlertid anderledes i dag end på de klassiske fascistiske og nationalsocialistiske bevægelser's tid. Thi de højrepopulistiske partier i den epoke af det moderne, som Ulrich Beck kalder den "klassiske moderne" eller "første moderne" / "erste Moderne" (Beck 1997; 2002; 2004) reagerede på moderniseringsprocesser i de industrialiserede samfund; her mistede de hidtidige, overvejende agrare identitetskoncepter og samfundsmæssige institutioner deres gyldighed inden for få årtier og blev erstattet af urbant-industrielle koncepter – hvilket f.eks. spejles i Benjamins, Simmels og Krakauers klassiske byteorier. I nutidens globaliserede "anden moderne" / "zweite Moderne" (Beck 1997; 2002; 2004) retter den højrepopulistiske kritik sig derimod mod globalise-

¹ Alle oversættelser af citater er mine. KMS.

ringsprocesserne og de konflikter og forandringer, som de medfører.

For det er nu ikke længere industrialiseringsprocessen, der udløser usikkerhed, protester og behov for nye orienteringer; nu er det globaliseringen, der sætter spørgsmålstegn ved de samfundsmæssige og mentale strukturer og de kulturelle identitetsfortællinger, som blev udviklet i den "første modernes" industrielle, nationalstatslige epoke

Jeg vil derfor her diskutere, hvilke globaliserings- og antiglobaliseringsdiskurser Jörg Haider, som må anses for at være en af Europas mest provokerende højrepopulistiske politikere, formulerer i sine bøger. Hvorledes diskursiveres den nationale og kulturelle identitet i forhold til nutidens transkulturelle virkelighed, og hvilke grænser drager han i en verden, hvor varer, mennesker, informationer, penge, events osv. cirkulerer globalt og gennemhuller de hidtidige nationalstatslige grænser?

Netop Østrig er et interessant studieobjekt, når man diskuterer højrenationale og populistiske strømninger, da den østrigske historie gør det til et kompliceret forehavende at formulere en national og kulturel identitet: Det kejserlige Habsburgmonarki, som eksisterede indtil 1918, var igennem hele det nittende århundrede en relativt velfungerende multikulturel konstruktion, hvor de nationale bevægelser imidlertid voksede sig meget stærke i de sidste årtier af dobbeltmonarkiets eksistens. Især tjekker og ungare krævede selvstændighed fra det store rige med dets tyske dominans, og de såkaldte "altskere", som boede i den del af riget, som vi nu kender som det tysktalende Østrig, ville forenes med Tyskland. Opløsningen af kejserriget blev en realitet efter nederlaget i 1. Verdenskrig, og Østrig mistede sin status som europæisk stormagt – et statustab, som landet først nu begynder at overvinde.

Både før og efter 1. Verdenskrig kæmpede de tysknationale for, at den tysksprogede del af Østrig skulle blive en del af Tyskland – et ønske som gik i opfyldelse med Hitlers troppers indmarch i Østrig i 1938, det såkaldte "Anschluss". At Østrig blev besat i 1938 har fået det officielle Østrig til i nogen grad at glemme, at Hitler rent faktisk var østriger og rundet af den altske tradition, og at sammenlægningen med Tyskland i 1938 ikke just blev mødt med store protester. I stedet for et opgør med den nazistiske fortid har efterkrigstiden dyrket den såkaldte "offermyte", som ser Østrig som et offer for tyske aggressioner i 1938; denne har længe forhindret en historisk refleksion over den autoritære, halvfasistiske "ständerstat" fra 1934 til 1938 med dens de-facto-afvikling af demokratiet og har medvirket til at gøre spørgsmålet om national identitet til et tabuiseret og betændt område. Og dermed gødet jorden for højrepopulistiske strømninger.

Også et andet historisk forhold styrker højrepopulismen i Østrig, nemlig den historiske bevidsthed om

"den tyrkiske fare"² og – i nutiden – den massive indvandring fra de gamle Habsburglande i Øst- og Sydeuropa. Offerteorien, den aktuelle store indvandring og den såkaldte "Habsburgmyte", som lader den kejserlige fortid stå i et forklaret skær, gør problemet med at formulere en kulturel identitet i en moderne, globaliseret verden til et vanskeligt anliggende – og Jörg Haider er et symptom herpå.

For at undersøge, hvorledes globalisering, nation og national identitet diskursiveres hos Haider, skal to af hans bøger *Befreite Zukunft. Jenseits von links und rechts* (1997) og *Zu Gast bei Saddam. Im Reich des Bösen* (2003) analyseres her. Hvor den førstnævnte bog tematiserer globaliseringen i en stærkt ambivalent diskurs og gennemspiller aggressive, populistiske løsninger, sker der i Haideres forsvarsskrift for den nu afsatte og henrettede diktator en forhærdning af de antidemokratiske strukturer, som altid ligger latent i populismen. Mens *Befreite Zukunft* – ved siden af de gængse angreb på de statslige institutioner, partier osv. – formulerer en globaliseringsdiskurs fyldt med typiske hybridiseringer og konstante forsøg på at (ny)definere grænsedragninger, viger denne "grænsernes politik" ("Politik der Grenzen", Beck, 1997) i den bog, som hylder den irakiske diktator, for en utopisk fortælling om en fast, autoritær statsdannelse og en traditionel, nationalt defineret kulturel identitet, som har mange lighedspunkter med den østrigske "ständerstat" fra 1934 til 1938, og som legitimeres af de samme diskurser som den gang. Samme forestillingsmønster genfindes i andre varianter i Søren Krarups bøger, f. eks. *Kristendom og danskhed* (2001) og i Søren Pinds og Søren Krarups brevveksling *Kære Søren. En brevveksling om det nye Danmarks kurs* (2003).

Jörg Haider og den tysknationale bevægelse.

Jörg Haider (født 1950) stammer fra en nationalsocialistisk familie. Hans fader blev i 1929 medlem af Hitlerjugend og i 1932 af SA; i årene op til 1938 deltog han som medlem af en nationalsocialistisk kampgruppe i politiske aktioner i Østrig og Bayern, som han i 1934 måtte flygte til på grund af deltagelse i et mislykket kupforsøg i Østrig. Moderen stammede fra Sydtyrol, som efter 1. Verdenskrig blev italiensk og i årene derefter blev skueplads for heftige, delvist militære kampe mellem de tyske og de italienske befolkningsgrupper. Da Mussolini kom til magten i 1922, blev tysk sprog og kultur undertrykt og til dels forbudt i Sydtyrol, og de nationale modsætninger skærpedes. De tysknationale grupperinger blev derfor særligt modtagelige for nationalsocialistisk propaganda (Hamann, 2004).

Haideres moder, Dorothea Rupp, blev aktiv nationalsocialist og prægede senere sin søn afgørende. Begge forældre blev underkastet en tvungen "af-nazificering" efter 1945; faderen blev interneret i et par år, og mode-

² Konkurrencen mellem det Osmanniske sultanrige og de østrigske Habsburgere om herredømmet på Balkan og i Sydøsteuropa spidsede til gennem de mange såkaldte "tyrkerkrige" igennem det 16., 17. og 18. århundrede.

ren, som var lærer, fik forbud mod at undervise. Dette betød et stort tab af social prestige for familien. I 1949 fik de – som "mindre belastede nationalsocialister" – atter lov til at stemme og være medlemmer i et politisk parti og trådte begge ind i det nystiftede *Verband der Unabhängigen*, et parti, som videreførte de tysknationale traditioner fra kejsertiden og "Anschluss"-tiden og senere blev omdøbt til *FPÖ* – det parti, som Jörg Haider blev formand for i 1986.

De tysknationale strømninger var del af de mange, nationalistiske bevægelser, som til sidst endte med at opløse det etnisk tolerante, multikulturelle Donaunomark. I parlamentet i Wien kom det i tiden før 1. Verdenskrig uafbrudt til voldsomme, ofte fysiske, kampe mellem de forskellige nationaliteter, og parlamentets arbejde blev i lange perioder fuldstændig saboteret af især tjekkiske og tyske ultra-nationalister. På tilskuerspladserne sad den unge Hitler, som her fik grundlagt og befæstet sit had til demokratiet (Hamann, 2004). De mest kendte repræsentanter for den tysknationale bevægelse, som med årene – i lighed med de andre nationalistiske partier – agerede stadig mere antidemokratisk, var Georg von Schönerer, som i det sene 1800-tal var fører for den tysknationale bevægelse, lederen af den altskye arbejderbevægelse og udgiver af den tysk-nationalistiske avis *Der Hammer*, Franz Stein, og Wiens utroligt populære, antisemitiske borgmester Karl Lueger. I *Mein Kampf* giver Hitler med beskrivelsen af sin opvækst i Braunau am Inn et klart billede af, hvorledes de nationale modsætninger prægede hverdagen. Han erfarede her "det gamle Østrigs nationalitetskampe", hvor tyskerne udtrykte deres nationalitet gennem kornblomster, *Heil*-hilsener og sangen *Deutschland, Deutschland über alles*, og oplevede sin nationalistiske vækkelse igennem skolens historieundervisning (Hitler, 1938: 10ff.).

Med denne biografiske baggrund er det nærliggende at se Haider som repræsentant for højreekstremistiske og neonazistiske tendenser i Europa. Dette er hyppigt tilfældet i de mange analyser, som især udkom i årene omkring EU-boykotten i 2000: For Brigitte Bailer-Galanda og Wolfgang Neugebauer repræsenterer Haider entydigt en "moderne adaption af gamle højreekstreme positioner" (Bailer-Galanda et al., 1997: 55) med sin antifeminisme, sit folkefællesskabskoncept, den aggressive sort-hvid-retorik og med behovet for synde-bukke. Walter Ötsch analyserer Haiders retorisk-demagogiske verdensbillede og fastslår dets slægtsskab med det nationalsocialistiske (Ötsch, 2000: 14ff.), og også Hans-Henning Scharsach (f.eks. Scharsach, 2000: 15) og Hermann L. Gremliza ("Ein Nazi kommt selten allein". Gremliza, 2000: 7ff.) fremhæver de nationalsocialistiske rødder hos Haider. Analyserne af fænomenet Jörg Haider er på denne måde blevet en vigtig del af nutidens løbende østrigske diskussioner omkring landets rolle under nazismen og i opgøret med offerteori- en, der som nævnt ser Østrig som offer for tyske magt-interesser i 1938 og "Anschluss" som et overgreb på en uskyldig befolkning. Senest fra 1986, da Kurt Waldheim

med hans fortid i SS blev valgt til forbundskansler, og Jörg Haider i samme år greb magten i FPÖ, er denne offerteori blevet voldsomt kritiseret i Østrig, f.eks. af den litterære nobelpristager Elfriede Jelinek, som sammen med kredsen omkring Burgtheater i Wien har rettet skarpe angreb på Haider, og som er hans hade-objekt nummer ét.

Forsøgene på at forstå Jörg Haider som direkte efterkommer af den nationalsocialistiske bevægelse kan naturligvis ikke bestrides grundlæggende, især da han aldrig selv har hemmeligholdt sin identifikation med forældrene. F. eks. ytrer han sig på følgende måde om sin fader: "Min fader har altid indtaget et korrekt standpunkt. Han var altid soldat, som har været igennem meget [...]. Man kan ikke bebrejde ham noget." (Profil, 18.2.1985).

Sammenligningen med den historiske nationalsocialisme er imidlertid ikke tilstrækkelig til at karakterisere hele hans tænkning og retorik. Derfor skal de nutidige diskussioner omkring sammenhængen mellem globalisering og højrepopulisme inddrages for at differentiere billedet af fænomenet Haider og belyse påfaldende træk i hans politiske og ideologiske tankeverden.

De moderne højrebevægelser.

Ifølge Karl Christian Lammers kan man skelne mellem tre retninger inden for den moderne højrebølge i Europa (Lammers, 2003):

1: *Højreekstremismen*. Denne er politisk organiseret og omfatter f.eks. dele af det tyske *NPD*, *National Front* i England og *Front Nationale* i Frankrig. Den er radikal, "völkisch" og militant og identificerer sig med de historiske højreradikalisme, først og fremmest med den tyske nationalsocialisme og den italienske og spanske fascisme. Højreekstremismen er antidemokratisk, afviser de politiske regler og normer og vil bekæmpe demokratiet. I Tyskland bliver den derfor anset for at være forfatningsfjendtlig og overvåges nøje.

2: *Det Ny Højre*. Dette består i modsætning til de højreekstremistiske grupperinger af enkelte, uorganiserede højreradikale intellektuelle. Der er tale om en intellektuel bevægelse, som har mange træk tilfælles med den *Konservative Revolution* i Tyskland i Weimarrepublikkens sidste år, og som ligesom denne afviser demokratiet af elitære grunde. Det franske *Nouvelle Droite* og det engelske *New Right* modsvares i Tyskland af Armin Mohler, den omstridte forfatter Botho Strauss og kredsen omkring *Die selbstbewusste Nation*, som er inspireret af de politiske og ideologiske tænkere Carl Schmitt, Leo Strauss, Oswald Spengler og Ernst Jünger. I denne tradition betragtes kultur som det afgørende våben i kampen for at oprette en kollektiv, hierarkisk stat; denne skal være homogen, fri for demokratisk pluralisme og liberalisme og med en stærk retspraksis. Den er præget af antidemokratiske og "völkische" tankeformer, og multikultur og fremmede etniske grupper betragtes som forstyrrende og ødelæggende elementer inden for det homogene statslige kollektiv. Forholdet

mellem de forskellige folkeslag forestiller det *Ny Højre* sig som et samarbejde mellem adskilte, etnisk homogene stater. Derfor afvises den etniske og kulturelle pluralisme, som globaliseringen og de dermed sammenhængende omfattende folkevandringer i praksis har ført med sig.

I dansk sammenhæng kan Søren Krarup ses som et eksempel på denne nationalstatslige diskurs om etnisk homogenitet. I brevvekslingen med Søren Pind, *Kære Søren*, fremstilles Tidehverv, Langballe og Krarup som dem, der

[...] stod fast på hvad det er at være menneske – og sagde derfor fra over for en multikulturalisme og multietnicitet, der bevidst foragtede et dansk menneskeliv i kald og stand. (Pind; Krarup, 2003: 135).

3: For Lammers har Jörg Haider flere træk til fælles med det *Ny Højre*, men kan først og fremmest ses som tilhørende den tredje gruppe, *højrepopulismen*. Læser man Haiders bøger og ser hans optræden i de østrigske medier, er det tydeligt, at han benytter sig af klassiske, højrepopulistiske argumentationsstrategier: Han artikulerer nationalistiske og ofte fremmedfjendske meninger og kritiserer alle tendenser til at blande kulturene og opløse nationalstaten. Han fremstiller sig selv som talerør for folket over for de etablerede magtinstitutioner i samfundet og hævder igen og igen, at han udfører den lille mands vilje i stedet for at forfølge abstrakte, politiske mål: "FPÖ går først og fremmest i koalition med vælgerne, og dets politik retter sig efter deres ønsker og behov" (Haider, 1997: 81). Ikke blot politik, men også markedet, kulturen og alle offentlige institutioner skal indrettes, som folket ønsker det, f. eks. skal kulturpolitik "rette sig efter konsumenterne" og mediemarkedet "udvikle sig efter læsernes behov" (Haider, 1997: 85). Den for højrepopulismen typiske "identity between people and their representatives" (Dahl, 1999: 106) gælder i udtalt grad for den Haiderske retorik.

Til de gennemprøvede, populistiske talestrategier hører endvidere Haiders aggressive, ofte hånende og grelle kritik af de etablerede institutioner i det østrigske samfund: De gamle partier ("die Altparteien") og den statslige, økonomiske og kulturelle elite angribes igen og igen; de såkaldt "politisk korrekte", dvs. de kritiske intellektuelle, de moderne kunstnere, venstreorienterede og lignende lægges for had. I en sort-hvid-retorik kræver han i folkets navn klare, konsekvente løsninger, afskaffelse af det gamle system og en ny og bedre begyndelse – som modkoncept til den moderne verdens kompleksitet. Først og fremmest retter hans had sig mod de to store partier, Socialdemokraterne og De Konservative. Hans politik er en blanding af højre- og venstre-klicheer og fuld af antimoderne, hadefulde ressentiments. Som alle andre populistiske partier er FPÖ og det nye BZÖ desuden overordentligt mediebevindste, og de politiske programmer og aktioner er i højere grad båret af medialt producerede stemninger end af fast formulerede, politiske målsætninger. Det er

derfor uden tvivl korrekt at betragte Jörg Haider som en central repræsentant for den moderne, europæiske højrepopulisme.

Også Søren Krarups retorik bærer tydelige populistiske træk: Han gør sig, som Haider, til talerør for folket mod magthaverne ("Er der ikke noget tankevækkende i, at det hele tiden er befolkningen mod magthaverne?" (Pind; Krarup, 2003: 140) og fører på folkets vegne sin kulturkamp mod alt det, der inden for denne logik må betegnes som u-dansk: "Socialdemokratismen", de radikale, folkesocialisterne, Uffe Ellemann, Rifbjerg, Brandes osv. – kort sagt den forkætrede "kulturradikalisme" (Pind; Krarup, 2003: 131ff.). Det nationale paradigmes – til tider hadefulde – eksklusionsmekanisme gælder her ikke kun de "fremmede", men også alle de danskere, som mener noget andet, og som derfor betragtes som fjender.

Højrepopulisme og globalisering

For den tyske sociolog Ulrich Beck består der en klar sammenhæng mellem globaliseringen og højrepopulismen i dens aktuelle form. Vi lever i dag i den "anden moderne", den globaliserede verden (Beck, 1997; 2002; 2004). I den "første moderne" blev samfundet identificeret som et "nationalt, territorielt, statsligt organiseret og begrænset samfund" (Beck, 2004: 40), og stat og samfund kunne derfor sammenlignes med en "container" (Beck, 1997: 49ff.). Denne "metodologiske nationalismes" begreber er ifølge Beck ikke længere tilstrækkelige til at karakterisere nutidens globaliserede virkelighed. Den nationalstatslige diskurs fortæller om det etnisk homogene fædreland og om hjemstavnen som det sted, hvor mennesket har sine rødder og derfor har en essentielt anden kulturel identitet end dem, der er født uden for landets grænser. Den opleves – som også Benedict Anderson fremhæver (Anderson, 1983) – i stadig højere grad som diskurs og kulturel konstruktion. Parallelt med globaliseringen af kulturene, varerne, informationerne osv. udvikler der sig stadig flere transnationale institutioner, firmaer og markeder såvel som hybride identitets- og kulturformer. Verden, stat og samfund kan ifølge Beck ikke længere tænkes monokulturelt, og den nationalstatslige fortælling om tilhørsforholdet til én etnisk homogen gruppe med fælles sprog, kultur og historie kan ikke mere bruges som paradigme for de kulturelle identitetsfortællinger:

Verden [...] kan hverken begribes, forstås, udforskes eller forklares på en relevant måde ud fra det nationale blik og den metodologiske nationalismens begrebslighed. (Beck, 2004: 40).

Det er for Beck et spørgsmål om overlevelse, at menneskene lærer at udvikle det såkaldte "kosmopolitiske blik", som er nødvendigt i den "anden moderne", i stedet for at hænge fast i den metodologiske nationalisme. Der skal udvikles en verdensindenrigspolitik, som agerer hinsides modsætningen national-international. De nationalstatslige institutioner skal forandres, eftersom nationalstaten ikke længere er den enerådende referenceramme, og menneskene må udskifte den nationale horisont med den kosmopolitiske. Dette fører på

det subjektive plan til, at man lærer at anerkende de andres anderledeshed og udvikle identitetskoncepter for globaliserede biografier.

For Beck kan nationalstaterne med deres partier, deres forståelse af politik og deres institutioner, som svarer til nationalstaternes behov, ikke integrere globaliseringens problemer politisk. Derfor tabuiserer de problemerne i stedet for at forandre deres institutioner og koncepter. Og her ser Beck årsagen til højrepopulismens store succes og også dens funktion: De moderne stater producerer i denne situation en mængde tabuer, og højrepopulismen får stor vælgertilslutning ved at bryde disse. Højrepopulismen kritiserer højrestet "den radikaliserede moderniserings aktuelle tabuer" og benytter hertil "motiver og temaer fra den modoplysning, som er indbygget i den europæiske moderne tid – kampen mod forfald og dekadence og de gamle værdiers og fællesskabers genfødsel" (Beck, 2002: 8). Den bryder igen og igen de samfundsmæssige tabuer og gør det i en udskældende talemåde, præget af overdrivelser. Højrepopulismen kan ifølge Beck ses som en reaktion på manglen på et ethvert perspektiv i den nationalstatslige politik over for udfordringerne fra globaliseringen. Og hvor den globale verden bliver stadig mere kompliceret, bliver højrepopulismens svar stadig enklere og med et stadig kortere tidsperspektiv.

Ulrich Beck ser altså højrepopulismen som et symptom på, at det politiske system og de traditionelle koncepter for national og kulturel identitet ikke har tilpasset sig den globaliserede verdens realiteter. De moderne stater skal derfor, hvis de vil bekæmpe den inhumane højrepopulisme, ikke forbyde den, men forandre deres systemer og udvikle en ny, transnational forståelse af politik og et kosmopolitisk blik. Med sit centrale begreb kosmopolitisk realisme forsøger Beck at overvinde modsætningen national-international, idet han ophæver den, og at udvikle det bevægelige, transitoriske og transnationale - den såkaldte "grænsernes politik" ("Politik der Grenzen", Beck, 1997)) - som nye kategorier i den politiske tænkning.

Og netop her bliver Haiders bøger interessante. *Befreite Zukunft* tematiserer knivskarpt globaliseringens dynamik og bevægelighed og ser denne som en dæmonisk trussel, der skal bekæmpes med verbale aggressioner og hadske udfald mod syndebukke, som i vid udstrækning er de samme befolkningsgrupper som hos Søren Krarup. Bogen formulerer desuden en lang række utopiske antiglobaliseringsudkast. I *Saddam Hussein*-bogen ses løsningen på globaliseringens uro og bevægelighed i en helhjertet accept af Saddams politiske regime. Det voldelige, nationale diktatur fremstilles her utilsøret som løsningen på globaliseringskonflikterne.

Det nationale og globale hos Jörg Haider

Som nævnt ses i *Befreite Zukunft* mange højrepopulistiske træk: En stor del af bogen består af næsten rituel udskælden, og den er fuld af giftig hån mod systemet, de østrigske institutioner, de gamle partier, de "røde og

sorte funktionærer", kunstnerne, de intellektuelle osv. Bogen er gennemsyret af konspirationsteorier og ser overalt korruption og "privilegiepolitikens gralsvogter" (Haider 1997: 35). Haiders eget parti, FPÖ præsenteres som befolkningens vilje til fornyelse, og i folkets navn rejses der krav om direkte valg efter svejtsisk forbillede og om "demokratisering af demokratiet" (Haider, 1997: 46). EU repræsenterer for Haider globaliseringen og angribes skarpt ligesom indvandrere og asylansøgere. I Haiders emotionelle, halvpsykotiske talestrøm kan alt forbindes og syntetiseres.

I forbindelse med den optik, som er valgt her, er det interessant at se på den globaliseringsdiskurs, som går som en rød tråd igennem teksten. I Haiders fremstilling er det FPÖ's opgave at nedbryde det gamle system ved at bryde samfundsmæssige tabuer, hvilket ifølge Beck netop var det karakteristiske ved højrepopulismen. Mange uløste problemer, som globaliseringen skaber for de nationale stater, men som ofte "fejles ind under gulvtæppet" nævnes her ved navn:

Den nutidige verdens problemer, om de er af teknisk eller politisk art, forties i deres [politikernes og de intellektuelles] værker. Genetik, Maastricht, globalisering, den tredje verdens elendighed, terror og diktatur, fundamentalisme [...]. (Haider, 1997: 35).

Overalt tales der om uro, opbrud og behovet for nye strukturer: "FPÖ skal være avantgarde, skal have mod til at bryde samfundsmæssige tabuer og selv være forbillede" (Haider, 1997: 35).

Det hidtidige politiske system har ifølge Haider mistet sin overbevisningskraft og skal fornyes, idet "de gamle partier mister deres vælgere", og det politiske sygner hen (Haider, 1997: 233). Opdelingen af det politiske i højre og venstre svarer efter hans mening ikke til forholdene i den moderne verden, og Blair og Clinton er med deres "tredje vej" de beundrede forbilleder. Også globaliseringens følger for den nationale arbejdsverden diagnosticeres: I det globale videnssamfund frigør arbejdsliv og serviceydelser sig ifølge Haider stadig mere fra rum og tid, idet "den netbaserede viden som produktionsfaktor har skabt nye økonomiske love." (Haider, 1997: 134). Ligeledes redegør han præcist for, hvorledes socialstaten trues af over- og transnationale strukturer, idet staten ikke længere har magt over de store concerners skatteindbetalinger, men må se magtesløs til, mens skatten flyttes til billigere lande. Og fordi de multinationale selskabers penge flyder derhen, hvor skatten er lavest, "må middelstanden bære omkostningerne ved miljø og socialt ansvar" (Haider, 1997: 170) – præcist som Ulrich Beck i *Was ist Globalisierung* beskriver de "virtuelle skattebetalere" skattespekulationer, som ender med at lade "globaliseringstaberne" betale for demokratiet og socialstaten (Beck, 1997: 132ff).

På lignende måde skildrer Haider med henvisning til moderne medieteorier, bl.a. McLuhans *Gutenberg Galaxy* (1962), hvorledes de nye kommunikationsteknologier

skaber nye, kognitive videnssamfund og den nok som bekendte "global village". Han plæderer derfor "liden-skabeligt for en åndelig modernisering af vores land" (Haider, 1997: 135) og hævder, at omstigningen til et postkapitalistisk samfund "ikke kan lykkes, når man har love og regler, der stammer fra det forældede industrisamfund [...]: Med metoderne fra i går kan man ikke løse nutidens problemer." (Haider, 1997: 234).

Haiders højrepopulistiske diskurs kritiserer altså højlydt – i Becks terminologi – nationalstatens (den "første moderne") forældede institutioner, idet han gør opmærksom på de mange områder, hvor dens institutioner, politik, administration, lovgivning og kulturelle identitetskoncepter ikke har tilpasset sig de globaliserede forhold og har reageret på denne situation ved at tabuisere problemerne.

Så vidt er han enig med Beck, men drager den fuldstændig modsatte konsekvens af sine analyser. Beck beskriver – i et velgørende neutralt sprog – de samme symptomer: De grundlæggende kategorier fra den "første moderne" er ikke længere tilstrækkelige til at forstå nutidens globaliserede, transnationale verden, den "anden moderne" (Beck, 1997; 2002; 2004). Også han fremhæver nødvendigheden af nye love, tænke-mønstre og nye politiske institutioner, som passer bedre til den "anden moderne". Men derefter hører så al lighed op: Beck arbejder med at udvikle sociologiske koncepter for en ny kosmopolitisme, som accepterer, at kultur og kulturel identitet ikke længere defineres som homogene, at transnationale strukturer gennemhuller de nationale grænser, og at bevægelige mellem-verdener udfolder sig hen over grænserne og blander kulturene. En løsning ser han i udviklingen af en verdensindenrigspolitik – ikke en verdensstat.

Jörg Haider reagerer på den samme situation med ud-skældende antioplysnings-tirader og med en regression tilbage til en radikaliseret udgave af det nittende år-hundredes nationalstatslige koncept. Men denne regression forstås, som i den "konservative revolution" i årene før 1933 og i den nationalsocialistiske propaganda, som avantgarde, revolution og opbrud: "fordi vi tror, at landet langt om længe har brug for en opbruds-og moderniseringsstemning" (Haider, 1997: 29). Overalt i *Befreite Zukunft* tales der om forandring, uro, opbrud, fleksibilitet, innovation, det nye m.m.: begreber, som alle kan ses som metaforiske udtryk for erfaringen af de moderne, globaliserede forhold og deres transnationale dynamikker; denne erfaring gennemsyrrer teksten, gentages igen og igen, dæmoniseres – og ryddes til slut af vejen.

De problemer, som Haider benævner, er altså yderst relevante, men den løsning, han kræver gennem sin destruktive og aggressive retorik, er dybt anakronistisk. Hvor Ulrich Beck plæderer for det "kosmopolitiske blik" som svar på globaliseringens udfordringer, vil Haider som sagt genindføre traditionelle nationalstatslige mønstre – sågar i autoritær form: I en voldsom

afvisning af den multikulturelle, transnationale virkelighed, som han registrerer klart og præcist, kræver han, at "nationalstaten [...] også i fremtiden skal forblive stærk." (Haider, 1997: 181). Den skal "udvikle kraft og indre sammenhængskraft" (Haider, 1997: 32) og skal holde fast ved sin egen kultur, som er båret af sprog, tradition, historie og fællesskab (Haider, 1997: 234), det vil sige ved monokulturelle, historisk legitimerede identitetskoncepter: "Sproget er også nøglen til menneskets ønskede identitet i en globaliseret verden. Et anker for sjæl, følelse og livsform er vigtigt" (Haider, 1997: 235). Et sådant anker finder Haider i "det at være bundet ind i fremvoksede traditioner" og i "fællesskabets værdi" med "pligt, dyder og religion." (Haider, 1997: 235).

Sit koncept sammenfatter Haider på følgende måde: "Tænk globalt, handl lokalt" (Haider 1997: 234) – sandsynligvis en henvisning til Roland Robertsons begreb "glokalisering" – men samtidig en krads omfortolkning af Robertson. Thi hvor Robertson med begrebet "glokalisering" forstår en bevægelig udveksling mellem globale og lokale relationer og fremhæver det moderne menneskes behov for at kunne være hjemme i flere verdener (Robertson, 1995), forbinder Haider med sin enten-eller-logik det lokale med den entydigt afgrænsede nationalstat med alle dens kendte diskurser om hjemstavn, rødder, monokulturel identitet og dens eksklusions- og inklusionsmekanismer. Og det globale afvises og dæmoniseres.

Det nationale diktatur som løsning

"De moderne nationers forestillede fællesskab", som Benedict Anderson betegner som det nittende århundredes centrale konstruktion (Anderson 1993), optræder altså hos Haider i en essentialistisk, autoritær variant. Staten skal repræsentere "levet solidaritet" (Haider, 1997: 227) og har behov for "en, som angiver retningen" (Haider, 1997: 240). Med sådanne formuleringer nærmer han sig de livsfilosofisk legitimerede, antidemokratiske statskoncepter, som den *Konservative revolution* drømte om, og som blev realiseret i den østrigske "ständerstat" 1934-38.

Disse tendenser bliver endnu tydeligere i bogen *Zu Gast bei Saddam. Im "Reich des Bösen"* (2003). Om Haider i mellemtiden har fortrudt dens uforbeholdne hyldelse til Saddam Hussein, vides ikke. Bogen er en rejseberetning, som idealiserer Saddam Husseins diktatur og polemiserer mod den daværende FN-bojkot af Irak. Haider fremstiller her sig selv som Iraks tolerante ven, som vil redde landet fra den amerikanske og israelske indflydelse, som vil stifte fred, redde Iraks børn m.m. Bogen benytter sig af samme populistiske talestrategier som *Befreite Zukunft*. Bl.a. benævner den alt det, som verdensoffentligheden dengang gerne tabuiserede, f.eks. at boykotten betød megen ulykke, sygdom og en stor børnedødelighed i Irak.

Haiders tekst udviser en næsegrus beundring for Saddam Hussein og taler om hans regime i en radikaliseret nationalstatslig diskurs: Irak under Saddam fremstilles som arvtageren til den gamle mesopotamiske kultur, som centrum og vugge for den europæiske kultur og for de tre store verdensreligioner, islam, jødedom og kristendom. Saddams Bagdad er i Haiders konstruktion oprindelsen til og centrum for alle kulturer og har derfor et "legitimt krav på førerpositionen i den arabiske verden" (Haider, 2003: 199), og Saddam personificerer sit folk på bedste førervis. En essentialistisk enheds- og rodmetaforik bruges til at legitimere diktaturet og den imperialistiske påstand om den regionale overlegenhed, idet teksten sværmer for "en eneste bestemmende magt i hele orienten" (Haider, 2003: 199). Denne magt er ung og radikal (:voldelig) og samtidig legitimeret gennem den urgamle historie; det vil sige, den konciperes på samme måde som de avantgardistiske revolutionsutopier i *Befreite Zukunft* efter den *Konservative revolutions* grundlæggende forestillingsmønster, men i en radikaliseret udgave. Og denne magt er samtidig maskulin, hvad der tydeligt fremgår af Haiders fascination af repræsentanter for maskulin vold, f.eks. Saddams søn Udai, diktatoren selv og klicheen om den brutale beduin.

Bogen slutter med en interessant fremstilling af den irakiske historie. Haider formulerer her en historiediskurs, som citerer både Oswald Spenglers undergangsmodel og modoplysningens forfalds- og dekadencemetaforik, som har eksisteret i de moderne stater siden deres opståen i det attende århundrede. I denne historiediskurs repræsenterer det irakiske folk som Saddam som øverste led det gamle, oprindelige, højerestående kultur-folkefællesskab; dette bliver igen og igen angrebet af laverestående fjender: "Nomadiserende stammer" (Haider, 2003: 197), "semitiske nomadefolk" (Haider, 2003: 196), jøder og amerikanere. "De kulturløse udvandrere fra Europa" (Haider, 2003: 159) truer den gamle kulturnation og dens legitime krav på overmagt og indleder perioder med "decentrale magtstrukturer" (Haider, 2003: 198): "Stadig nye folkeskarer trængte ind i kulturlandet fra nord og øst for at få del i Mesopotamiens velstand." (Haider, 2003: 192). Alle disse nomader er destruktive elementer; de repræsenterer så forskellige ting som "parlament", (Haider, 2003: 168), renter, medier, etniske blandinger, løgnagtige net, som spindes af amerikanerne (Haider, 2003: 166). Alle modoplysningsdiskursens stereotypier, som også Hitler, Goebbels og Rosenberg benyttede så rigeligt, er repræsenteret.

Det nomadiske princip er som nævnt den konstante trussel mod den gamle, legitime og oprindelige kulturnation. Igen og igen vandrer de rodløse nomader ind, decenterer riget, snylter på det og ødelægger dets oprindelige enhed:

Lokket dertil af sumerernes velstand, vandrede [...] semitiske nomadestammer ind fra nord. Denne massive befolkningstilvækst førte til store uroligheder. [...] I

denne epoke brydes den oprindelige enhed af verdslig og religiøs magt. (Haider, 2003: 188).

Splittelsen afløses af ny enhed, men det nye storrige, "kunne kun hævde sig ca. 150 år, så brød det sammen under stormangreb fra gutæernes side, et vildt bjergfolk fra Zagros-flodens skrænter i det vestlige Iran." (Haider, 2003: 189).

Og således går historien videre i Haiders fortælling: Gyldne tidsaldrer bliver igen og igen "ofre for nye, indvandrende stammer" (Haider, 2003: 191). De nomadiske "andre" er her barbarerne uden rødder og, som overalt i de højrepopulistiske indvandringsdiskurser, altid dem, der er ekskluderet fra de lukkede nationalstater – og i nutiden fra "Fort Europa".

I et sådant historiekoncept manifesterer der sig en måde at tænke historien på, som ser det nationale og det globale som to størrelser, der gensidigt udelukker hinanden. Nomaderne decenterer det ellers så rodfæstede rige og avler den uro, som Haider ser overalt. De viser hen til åbne grænser og transparente territorier; til informationer, penge, medieprodukter, skattebevægelser, turister osv., som ikke respekterer nogen grænser, og deres identitet er rodløs og transnational. Som metafor for globaliseringen og den "anden moderne" truer de bevægelige nomader i Haiders fremstilling den nationalstatslige fortælling om folkets og subjektets monokulturelle enhed og urgamle, medfødte ret til et bestemt territorium. Den nye, rivaliserende, nomadiske (:globale) fortælling relativiserer den nationalstatslige, idet den gør opmærksom på, at den kun er én blandt flere mulige fortællinger om et fællesskabs identitet. Jörg Haider ser sit ideelle, imaginerede fællesskab som etnisk stamme og ikke som et fællesskab af borgere, der respekterer samme forfatning, som Habermas' definition på et statsligt fællesskab lyder (Habermas, 1992). Den nationale identitet konstrueres af Haider tilsvarende gennem eksklusion af de "andre"/nomaderne/indvandrerne, som skal blive uden for de fast optrukne grænser.

Højrepopulisten Haider reaktiverer denne diskurs i en aggressiv og antidemokratisk form, som lader de ellers ret tabuiserede, fremmedfjendske tendenser træde tydeligt frem: Atter og atter er det semitterne /jøderne, der, stedfortrædende for alle indvandrere og for globaliseringen, overskrider grænserne og – som i Hitlers tankeunivers – er bærere af rodløsheden og "bastardiseringen" af de homogene folkeorganismer.

I kampen mellem et transnationalt og et nationalstatligt paradigme vælger den moderne højrepopulist Jörg Haider altså den "metodologiske nationalismes" anakronistiske fortælling, som ifølge Ulrich Beck tænker stat og samfund efter container-modellen (Beck, 1997), og som hverken kan forstå, benævne eller politisk organisere nutidens globaliserede forhold, hvor stadig flere netagtige relationer af kulturel, økonomisk, fysisk og sociologisk art binder verdens lande og befolkninger sammen på et niveau over eller under de statslige

grænser. Jörg Haider's emotionelle skønmaleri af Saddam Husseins diktatur er et billede på dette koncepts manglende realisme, men også på dets farlige aggressivitet og potentielt voldelige karakter.

Grænsedragning i en globaliseret verden

Ethvert fællesskab forudsætter grænser, for uden grænsedragninger lader individuel, kollektiv og kulturel identitet sig ikke formulere. Den europæiske højrepopulisme kritiserer de transparente grænser i den globaliserede verden og i EU og de deraf resulterende åbne, bevægelige og altid foreløbige grænsedragninger, der gør politik, subjekt og fællesskab til flydende og bevægelige størrelser. Den gør opmærksom på vanskelighederne ved at skabe holdbare identitetsfortællinger, og benytter overalt de samme populistiske, aggressive, ekskluderende talestrategier. I lande, hvor det statslige fællesskab overvejende er etnisk-kulturelt begrundet som i Østrig, Tyskland og Danmark, og ikke politisk som i Frankrig og Svejs, hælder den højrepopulistiske diskurs med sit ideal om monokulturalitet, overensstemmelse mellem territorium og etnisk gruppe og om forskel mellem *indenfor* og *udenfor* til at antage autoritære former.

Når Jörg Haider, i sin politik og i sine bøger, tilbyder det østrigske folk den nationalstatslige fortælling fra det nittende århundrede som et nutidigt koncept for national identitet, må det altså betegnes som en dybt anakronistisk løsning på et reelt eksisterende problem. Og måske som en ikke ufarlig løsning, for især bogen om Saddam Hussein viser tydeligt, at denne fortælling om det nationalstatslige "forestillede fællesskab" indeholder et voldeligt og antidemokratisk potentiale, som kan udfolde sig, når det sættes under pres af globaliseringen.

Kirsten Molly Søholm er cand. mag., lektor ved Institut for Sprog, Litteratur og Kultur, Afdeling for Tysk, Aarhus Universitet.

Litteratur

Anderson, B. (1983): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London and New York: Verso Press.

Bailer-Galanda, B.; Neugebauer, W. (1997): *Haider und die "Freiheitlichen" in Österreich*. Berlin: Elefanten Press.

Beck, U. 1997: *Was ist Globalisierung?* Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Beck, U. 2002: *Macht und Gegenmacht im globalen Zeitalter*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Beck, U. 2004: *Der kosmopolitische Blick oder: Krieg ist Frieden*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Dahl, G. (1999): *Radical Conservatism and the Future of Politics*. London. Thousand Oaks. New Delhi: Sage.

Gessenharter, W.; Pfeiffer, Th. (red. 2004): *Die neue Rechte – eine Gefahr für die Demokratie?*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Gremliza, H.L. (2000): *Braunbuch Österreich. Ein Nazi kommt selten allein*. Hamburg: konkret.

Habermas, J. (1992): "Staatsbürgerschaft und nationale Identität. In: *Faktizität und Geltung*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Haider, J. (1997): *Befreite Zukunft. Jenseits von links und rechts*. Wien: Politica Edition, Ibra & Molden.

Haider, J. (2003): *Zu Gast bei Saddam. Im "Reich des Bösen"*. Wien: Ibra.

Hamann, B. (2004): *Hitlers Wien. Lehrjahre eines Diktators*. München: Piper.

Hitler, A. (1938): *Mein Kampf*. München: Zentralverlag der NSDAP.

Krarup, S. (2001): *Kristendom og danskhed. Prædikener og foredrag*. Århus: Hovedland.

Lammers, K.Chr. (2003): "Der Geist steht rechts". Det ny højre, højrepopulisme og højreekstremisme i Tyskland og Østrig". In: Bryld, C.; Hein, S. (red.): *Demokrati mellem fortid og fremtid*. København: Tiderne skrifter.

Ötsch, W. 2000: *Haider light. Handbuch für Demagogie*. Wien: Czernin.

Pfahl-Traughber, A. (1998): *Konservative revolution und Neue Rechte. Rechtsextremistische Intellektuelle gegen den demokratischen Verfassungsstaat*. Opladen: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Pelinka, A. 2005.: Interview mit Anton Pelinka: <http://www.dradio.de/dlf/sendungen/interview-dlf/362945/drucken/> 5.4.2005.

Pind, S.; Krarup, S. (2003): *Kære Søren. En brevsveksling om det nye Danmarks kurs*. København: Aschehoug.

Profil, 18.2.1985

Robertson, R. (1995): "Glocalisation: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity". In: Featherstone, M. et al. (red.): *Global Modernities*. London: Sage Publications.

Scharsach, H.-H. (2000): *Haider, Österreich und die rechte Versuchung*. Reinbeck bei Hamburg: Rotbuch.

Schwillk, H.; Schacht, U. (red. 1994): *Die selbstbewusste Nation. "Anschwellender Bocksgesang" und weitere Beiträge zu einer deutschen Debatte*. Frankfurt am Main: Ullstein.